

BEKTAŐI NEFESLERİNDEKİ MELODİK VE RİTMİK ÖZELLİKLER

Gülçin YAHYA KAÇAR¹

ÖZET

Bektaőı Şairleri tarafından yazılmış olan ve nefes adı verilen Şiirler, felsefi ve edebî yönüyle Türk tasavvuf edebiyatında seçkin ve güçlü yerini almış, Türk musiki kültürü içerisinde de çeşitli makam, usul ve melodi zenginlikleri ile büyük önem arz etmiőtir. Ancak pek çok nefesin bestekârı bilinmemektedir. Nefesler, bağlama eőliđinde söylendiği gibi ud, kanun, tanbur, ney, kemençe, bendir gibi çalgıların eőliđinde de icra edilmektedir. Bektaőı nefesleri üzerinde yapılan bu araőtirmada: Ali Rifat Çağatay, Rauf Yekta Bey, Zekâizade Ahmet Irsoy ve Dr. Suphi Bey'lerden oluşan İstanbul Konservatuvarı "Tasnif Heyeti" tarafından toplanarak 1933 yılında notaya alınmış olan 87 adet nefes incelenmiştir. Bu nefesler makam ve melodik yapıları, usul ve ritmik özellikleri gibi farklı açılardan ele alınmıőtir.

Anahtar Kelimeler: Bektaőı, Bektaőı Nefesleri, Rauf Yekta Bey, İstanbul Konservatuvarı Tasnif Heyeti

THE MELODICAL AND RHYTHMIC FEATURES ON THE BEKTASHI BREATHE

ABSTRACT

The poems written by Bektashi poets known as "nefes" have a prominent place in the Turkish mystic literature regarding to their literal and philosophical features and are of great importance for the Turkish music culture due to their style, type and melodic richness. However the composers of most of the nefes are not known. Nefes is performed with Bağlama or other instruments such as Ud, Kanun, Tanbur, Ney, Kemenche, or Bendir. There has been 87 composed nefes compiled by the compilation committee of Istanbul Conservatoire supervised by Ali Rifat Çağatay, Rauf Yekta Bey, Zekâizâde Ahmet Irsoy and Dr. Suphi Bey in 1933 as regarding to their themes, maqam, styles and types and melodic and rhythmic features .

Key Words: Bektashi, Nefes, Rauf Yekta, The Compilation Committee of Istanbul Conservatoire.

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, El-mek: gulcin@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Türklerin geniş coğrafi bir bölgede hüküm sürmelerinin, kültürel ve sosyal yaşantılarının, beşeri ilişkilerinin bir sonucu olarak şekillenen ve kültürel kimliğini yansıtan Türk musikisi, türleri ve formları ile muhteşem bir tarihi geçmişin özelliklerini yansıtmaktadır. Halk musikisi, klasik musiki, cami musikisi, tekke musikisi, mehter musikisi türleri içerisinde yer alan onlarca form çeşitlerinden biri de tekke musikisinin bir formu olan Bektaşî nefesleridir. Türk tasavvuf edebiyatında Bektaşî şairleri tarafından yazılmış olan ve Nefes adı verilen şiirler, felsefi ve edebî yönüyle oldukça güçlü ifadeler içermektedir. Aynı zamanda Türk musiki repertuarı içerisinde de seçkin ve güçlü yerini alarak asırlarca çeşitli makam, usul ve melodi zenginlikleri ile bestelenerek önemli bir yer tutmuştur. Ancak pek çoğunun bestekârı bilinmemektedir. Çalışmamıza konu olan Bektaşî nefeslerinin bestekârları ile ilgili olarak Rauf Yekta Bey İstanbul Konservatuar Neşriyatı'nın Bektaşî Nefesleri cildinde şöyle anlatmıştır: “Nefeslerin bestelerini bilen eski Bektaşîleri arayıp-bulmak ve onlara bu nefesleri okutup notalarını yazmak için biz birçok zahmet çektik. Bestelerini zapt ettiğimiz Nefeslerin tekmil güftelerini elde etmek de ayrı bir iş oldu. Elimize geçen yazma mecmualarda bu nefeslerin tamamını bulmak kabil olamıyordu. Nihayet Kayseri Lisesi edebiyat muallimi Abdülbaki Bey imdadımıza yetişti; notalarını neşrettiğimiz nefeslerin tekmil güftelerini ve bunları söyleyen Bektaşî şairlerinin hayatı hakkında senelerden beri topladığı malûmatın bir hülâsasını yazarak bize hediye etti” (Yekta, 1933: Önsöz).

Yüksek bir kültür ürünü olan nefeslerin güftelerinde inanış, düşünce ve yaşayış şekli son derece sade, açık, anlaşılır ve bir o kadar da kuvvetli bir şekilde ifade edilmiştir. Güfteler divan edebiyatı ifadelerini içermekte, hayatı algılayışlarını, hayatın anlamını, kendini ve özünü tasavvufî boyutları ile tarif etmekte ve anlatmaktadır. “Allah sevgisi, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin vücuda gelmesi, İmam Hüseyin ve şehitler için yas tutma, Allah dostları olan evliyalara saygı gösterme, övgüler, tabiat olayları nefeslere konu olduğu gibi bazı konular da mizahi ve hicivli bir şekilde anlatılmıştır (Yalıtık, 2003:51). Aşağıda güftesinin bir bölümü verilmiş ve tahmini vefat tarihi H.1327 (M. 1909) olan Sütlüce Bektaşî tekkesi dervişlerinden İbrahim Baba'ya ait Segâh makamında ve Sofyan usulündeki Nefes'in güftesinde (İst. Konservatuar Neşriyatı, 1933: 189) bu sadelik ve kuvvetli anlatım gücü görülmektedir.

*Biz Elest bezminde demişiz belî
Emrü ferman etti ol zâtî celi
Efkârımız olsun gündüz geceli
Aman ya Muhammed aman ya Ali*

*Arif olan canlar nefsinî bilir
Varlığın terk eyler hep hakkı bulur
Nuri Muhammeden didar görünür
Aman ya Muhammed aman ya Ali*

Yukarıda da görüldüğü gibi Bektaşi nefesleri hece vezni ve bu veznin özellikle 6+5 =11’li duraklı şekillerinde yazılmıştır. 8’li, 7’li, 5’li duraksız şekilleri de vardır. Bu Őiirlere aruz pek az ve sonradan girmiş olup aruzla yazılmış olanlar çoğunlukla Şehir BektaŐilerinin eserleridir (Özcan, 1992: 372).

Nasıl ki Őiirde, romanda, konuşmada, edebiyat sanatının bütün dallarında duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler var ise, musiki sanatında da duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler vardır. Bu cümleler birleşerek bir ifade meydana getirir. Bir kompozisyon oluşturur. Musiki ile yapılan bu kompozisyonun kuralları, kaideleri yüzyıllar içerisinde şekillenmiştir. Form, musiki kalıbıdır, ritmik ve melodik düzendir. Bu kalıplar tarihi, sosyolojik, kültürel, etkileşimlerle biçimlenmiştir. Küçük bir musiki motifinden başlayarak gelişen form, önce musiki cümlesine daha sonra musiki bölümüne sonra da musiki eserine dönüşmektedir. Motifler birleşerek cümleleri, cümleler birleşerek bölümleri, bölümler birleşerek eserleri meydana getirmektedir. Formlar yapılan musikinin amacına, yerine, türüne, tarzına göre şekil almış, farklılıklar göstermiştir. (Yahya Kaçar, 2009:293). Bektaşi nefeslerinin de bir form yapısı vardır. Bektaşi nefeslerindeki biçim yapısına bakıldığında: A-B, A-B-C, A-B-C-B gibi müzik cümlelerinden meydana geldiği görülmektedir.

Bektaşi tekkelerinde Cem Ayinleri sırasında okunan nefesler halk tarafından büyük bir beğeni kazandığı için daha sonraları tekke dışında da icra edilmeye başlamıştır. Kimi zaman ibadet vecdi ile kimi zamansa ortak duyguların paylaşımı, anlatımı ve coşkusu ile icra edilmektedir. Türk musikisine mahsus makamlar ve usullerle bestelenen nefesler, bağlama ile solo çalınıp söylendiği gibi bazen de ud, kanun, tanbur, ney, kemençe, bendir gibi bütün çalgıların çaldığı ve koronun da söylediği bir icra şekli ile de seslendirilmektedir. İster solo isterse toplu icra olsun tek partili aynı nota icra edilmektedir. Halk musikisine ait ezgilerin etkisi daha fazla görülmekle beraber İstanbul, Rumeli bölgesi ve çeşitli Şehir merkezlerine ait nefeslerde de klasik musikinin nağmeleri görülmektedir.

Bu çalışmada Ali Rifat Çağatay, Rauf Yekta Bey, Zekâizâde Ahmet Irsoy ve Dr. Suphi Bey’lerden oluşan İstanbul Konservatuarı “Tasnif Heyeti” tarafından toplanarak 1933 yılında notaya alınmış olan 87 adet nefes incelenmiştir. Bu nefesler konuları, makam ve usul yapıları, melodik ve ritmik özellikleri gibi farklı açılardan değerlendirilmiştir. Çalışmaya konu olan Bektaşi nefeslerinin listesi Ek’te verilmiştir.

BEKTAŐI NEFESLERİNDEKİ MELODİK ÖZELLİKLER

Bektaşi Nefeslerinde Kullanılan Makamlar ve Melodik Yapı

Bektaşi nefeslerinde kullanılan makam ve melodik yapıya geçmeden önce Türk musikisindeki “makam” kavramının ne anlama geldiği hususunu belirtmek gerekmektedir.

Makam kendine has perde ve aralıklardan meydana gelen müzik dizilerinin özel bir ezgi dolaşımı (seyir) içinde meydana getirdiği yapıdır (Yahya Kaçar 2009 : 53) Türk Halk musikisinde geçmişte yaygın olarak Ayak kelimesi ile ifade edilmiştir. Kerem ayağı, garip ayağı, müs-

tezad ayağı gibi isimlendirmeler günümüzde Kürdilihicazkâr, Hicaz, Mâhûr gibi makamlara karşılık olarak kullanılmaktadır. Usul yapıları aynı olmakla birlikte düyek, Aksak, Curcuna gibi usul adları yerine Dört Vuruşlu, Birleşik Dokuzlu, Karma Onlu gibi adlar kullanılmıştır. Terennümün adı Bağlantı, Nakaratın adı ise Kavuştak olmuştur. Çeşitli dönemlerinde yapılan, günümüzde de pek çok hataları ile devam eden ve kullanılan sınıflamalardan biri Türk Halk Müziği ve Türk Sanat Müziği ayrımının yapılmış olmasıdır. Özünde tamamen bir olmakla birlikte sadece işleniş ve tavır farkından ibaret olan bu musiki yıllarca sanki farklı iki musiki gibi öğretilmiştir. Musiki çevrelerince takdimi bu şekilde yapıldığı için halkın bilgilendirilmesi de bu yönde olmuştur. Farklı köklerden beslenmiş iki (halkın bağrında ve saray çevrelerinde) ayrı musiki olarak sunulsa da makam yapısı, ezgisel özellikleri, usul kullanımı, form, güfte, çalgı çeşitliliği gibi unsurların ortak bir payda da toplanmış olduğu görülmektedir (Yahya Kaçar, 2009: 223).

Bektaşî nefesleri yukarıda anlatılan bu özelliklerin tümünü ortak bir paydada toplamış bir müziktir. Makam yapısı, ezgisel özellikleri, usul kullanımı, form, güfte, çalgı çeşitliliği çok geniş bir coğrafyanın, kültürel bir birikimin incelikleriyle doludur. Bektaşî nefesleri denince öncelikle Bektaşî sanatkarlar ve halk tarafından bestelenmiş nefes formundaki eserler akla gelmektedir. Bektaşî nefeslerindeki musiki öz, duru bir melodik yapıya sahiptir. Nağmelerin süzülüp öze indiği bir musiki görülmektedir.

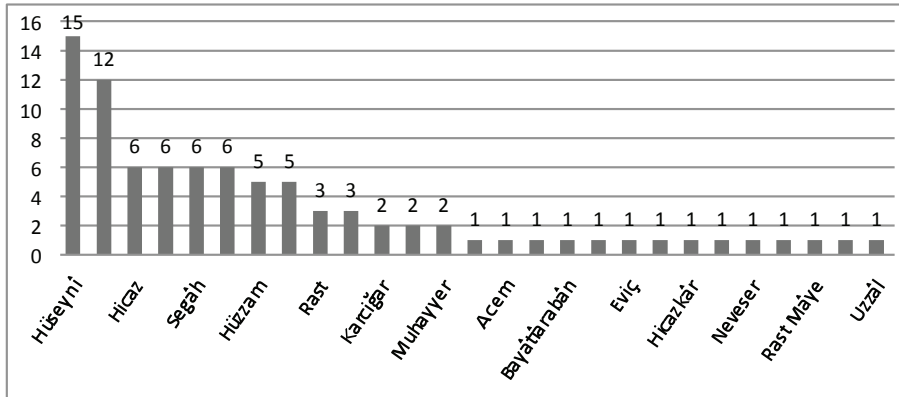
Notaya alınmış olan 87 adet Bektaşî nefesinde 27 değişik makamın kullanıldığı görülmüştür. Pek çoğu anonim olarak bilinen (Anonim sahibi bilinmeyen anlamına gelmektedir. Sahibi olmayan anlamında değildir!) bu nefeslerde makam seyir özellikleri klasik Üslupla tamamen örtüşen bir yapıdadır. Nefeslerde kullanılan bütün makamların seyir özellikleri klasik musikideki seyir özelliklerini yansıtmaktadır.

İncelenen Bektaşî nefeslerinde en çok kullanılan makam Hüseyinî'dir. Uşşak, Hicaz, Sabâ segâh, eviç hûzi, hüzzam, pencügâh, rast, gerdâniye, karcığâr, tâhir, muhayyer, arabân, acem, acemkürdi, bayâtîarabân, bûselik, eviç, hicazî uşşak, hicazkâr, mâhûr, neveser, nihavend, rast mâye, rehâvî, uzzâl makamları da bektaşî nefeslerinde kullanılmıştır. İstanbul Konservatuvarı Neşriyatının içinde yer alan nefeslerdeki makamlar yukarıdaki makamlarla sınırlı olmakla beraber Türk halk musikisi'nde bunların dışında kullanılan daha farklı makamların da olduğu bilinmektedir.

Aşağıdaki tabloda Bektaşî nefeslerinde kullanılan makamlar ve nefes adetleri önce tablo sonra da grafik olarak gösterilmiştir.

Tablo I**Bektaőı nefeslerinde kullanılan makamlar ve adetleri**

Makam	Adet	Makam	Adet	Makam	Adet
Hüseyinî	15	Gerdâniye	3	Eviç	1
Uşşak	12	Karcığâr	2	Hicazî Uşşak	1
Hicaz	6	Tâhir	2	Hicazkâr	1
Sabâ	6	Muhayyer	2	Mâhûr	1
Segâh	6	Arabân	1	Neveser	1
Eviç Hûzî	6	Acem	1	Nihavend	1
Hüzzam	5	Acemkürdî	1	Rast Mâyê	1
Pencügâh	5	Bayâtîarabân	1	Rehâvî	1
Rast	3	Bûselik	1	Uzzâl	1

Grafik I**Bektaőı nefeslerinde kullanılan makamlar ve adetleri**

“Nefeslerin besteleri tetkik edilirse bunların tarikatlara ait ilahilerle arasında üslup itibarıyla büyük bir fark olduğu görülür. İlahiler ne kadar mutasavvıfane nağmeleri havi ise nefesler de – güfteleri ile mütenasip olarak- o derece rindane bir üslup ile bestelenmiş eserlerdir. Daha doğrusu nefesler, ilahilerden ziyade şarkılara ve bilhassa halk şarkılarına çok benzerler (Yekta, 1933: Önsöz). Bu özelliğe örnek olarak Güftesi Pir Sultan Abdal’a ait olan tâhir makamında ve devr-i hindî usulündeki nefes’in notası aşağıda verilmiştir.

Tâhir Nefes

$\text{♩} = 112$

Ey be nim di va ne gön
lüm lüm dağ la ra düş
tüm ya lı nız nız

Ey benim divane gönlüm
Dağlara düştüm Yalnız
Bu benim ahım yüzünden
Bir mihâk gördüm yalnız

Devr-i Hindî Usulü

Düm Tek Tek Teek

Tâhir makamındaki nefeste görüldüğü gibi usul ve tartım ilişkisi tamamen uyum içindedir. Makam ise tüm özelliklerini yansıtmaktadır. Birinci derecede güçlüsü olan muhayyer perdesinde ve ikinci derecede güçlüsü olan nevâ perdesinde yapılan kalışlar üç ölçü içerisinde duyurulmuştur. Tâhir makamındaki pek çok eserde olduğu gibi karardan önce düğâh perdesi duyurulmamıştır.

İncelenen Bektaşî nefeslerinde genellikle asıl makama sadık kalınmış, başka bir makama geçki yapılmamıştır. Ana makamın özellikleri duyurulmuştur. Nevâ perdesi üzerinde yapılan rast dörtlüsünde kullanılan eviç perdesi inici seyirde acem olarak kullanılmış ve bûselik dörtlüsüne dönüştürülmüştür. İlahilerde olduğu gibi “cumhur” adı verilen bölümün olmadığı bunun yanı sıra aranağme ve bağlantı sazlarının olduğu görülmektedir. Divan edebiyatında kullanılan kelimelerin Bektaşî nefesine ait güftelerde de kullanıldığı görülmektedir.

Bektaşî Nefeslerinde genellikle prozodi açısından bir kaygı taşınmadığı görülmektedir. Notası verilen örnek nefeslerde de görüleceği gibi; güfteye ait hecelerdeki uzunluk, kısalık

ve vurgular melodiye yansımamıştır. Nota değerlerinin uzunlukları ile güfteye ait hece uzunlukları arasındaki orantının uygulanmadığı görülmüştür.

Bektaşî Nefeslerinde günümüzde pek kullanılmayan pençgâh, rehâvî, eviç hûzî, rast mâye, hicazî uşşak gibi makamların kullanıldığını görmek de mümkündür. Buna örnek olarak pençgâh makamında ve düyek usulü'nde, güftesi Pir Sultan Abdal'a ait "Derdim Çoktur Hangisine Yanayım" sözleriyle başlayan nefesin notası aşağıda görülmektedir.

Pençgâh Nefes

$\text{♩} = 88$

Der dim çok tur han gi si ne ya na yım hü

der dim çok tur han gi si ne ya na yım hü

ah yi ne ta ze len di yü re ki ya re si hü

ah yi ne ta ze len di yü re ki ya re si hü

Pençgâh nefes'te düyek usulünün ilk iki zamanına denk gelen düm-teek darblarında güfteye ait üç hecenin yerleştirildiği görülmektedir.

Düyek Usulü

Düm Düm

Teek Tek Teek

Nefeslerin zemin ya da nakarat kısmı aranağme yerine çalınmaktadır. Nefeslerde aranağme olarak bestelenmiş bölümlerin çok az olduğu görülmektedir. Tasnif Heyeti nefeslerin notaya alınmasında süslemeleri de kısmen göstererek Türk musiki'sinde kullanılan ve önemli süslemelerden bir olan çarpmaları da nota üzerinde belirtmiştir.

Nefeslerde çoğunlukla inici ve çıkıcı ikili aralıkları kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra inici ve çıkıcı olmak üzere üçlü, tam dördü, tam beşli, altılı ve sekizli gibi atlamalı aralıklarının da sıkça kullanıldığı görülmektedir. Atlamalı aralıkları makamın özelliklerine göre öncesinde veya sonrasında inici ve çıkıcı olarak ikili aralıkları takip etmektedir. "Baharın geldiğin nereden bileyim" güftesi ile başlayan eviç hüzi makamında ve yürük semâi usulündeki nefes üçlü, dördü ve beşli gibi atlamalı aralıkların kullanımına bir örnek olarak aşağıda gösterilmiştir.

Eviç Hüzi Nefes

Ba ha rın gel di ği n ner den bi le
 yi m Gül di ken de bi te r
 bül bül dal da dı r dı r

Bektaşî Nefeslerinde Kullanılan Usuller ve Ritmik Yapı

Hangi tür müzik olursa olsun insanoğlunun musiki sanatı ile ilk teması ritim duygusu ile başlamıştır. Ritmin yanı sıra dans ve ona eşlik eden önceleri basit daha sonraları da karmaşık hâle dönüşen ezgiler musikiyi oluşturmuştur.

Musikide kullanılan ritmik unsurlar o topluma ve kültüre ait özelliklerin ve karakterin ipuçlarını taşımaktadır. Türk müzik kültürünün özelliklerine bakıldığında farklı ritmik zenginlikleri görmek mümkündür. Türklerin çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş olmalarından kaynaklanan kültürel yapısının sonucu olarak, zengin melodik ve ritmik özellikler oluşmuştur. Bu geniş kültürel yelpazedeki yapıda coşkulu-hüzünlü, neşeli-duygulu, hızlı ya da yavaş icra özellikleri görülmektedir. Cem ayınlarındaki ritmik özelliklerle usul kalıpları ve dolayısı ile Bektaşî nefeslerindeki musiki de bu şekilde oluşmuştur. Bektaşî nefeslerindeki usul anlayışı klasik ve halk musikisindeki gibidir. Ritmik özellikleri canlı, icra şekli gittikçe artan bir hızdadır.

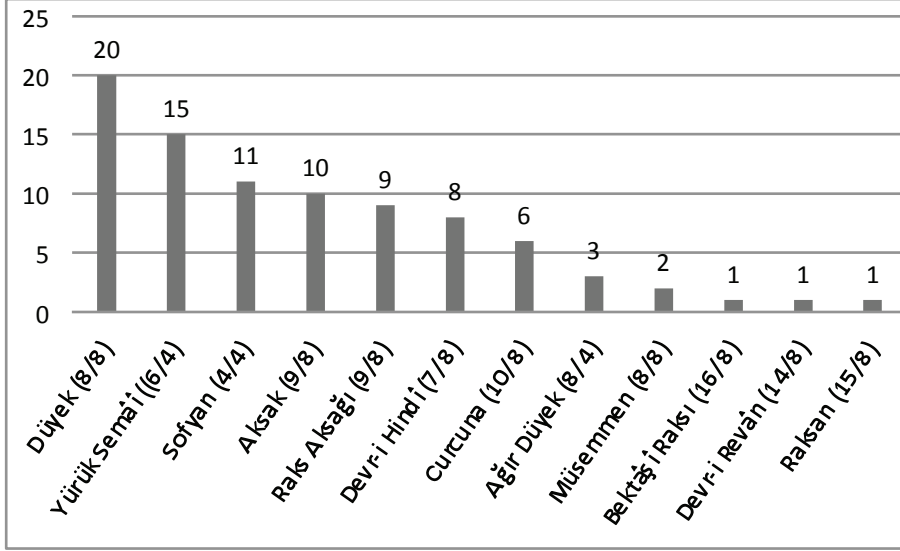
Usul bir eser için âdeta belkemiğidir. O bestenin iskeletini teşkil etmektedir. Vuruşların değerleri birbirine eşit veya eşit olmayan, fakat mutlaka kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen belli kalıplar hâlindeki sayı veya vuruş gruplarına usul denmektedir. Kuvvetli ve zayıf vuruşların ve zamanların değişik şekilde sıralanması ve bu vuruşların kıymetlerinin değişik olması usuller arasında farklılaşmayı meydana getirmiştir. Usulün vurulan her parçasına ise darb denmektedir. (Özkan 2006: 606).

İncelenen 87 adet Bektaşî nefesinde en çok kullanılan usul Düyek'tir. 8/8 lik Düyek Usulünün yanı sıra yürük semâî, sofyan, aksak, raks aksağı, devr-i hindi, curcuna, ağır düyek, müsemmen, Bektaşî raksı, devr-i revân, raksan gibi küçük usullerin de kullanıldığı görülmektedir. Tek zamanlı usullerden olan aksak, raks aksağı, devr-i hindi, raksan gibi aksak usullerin kullanılması da Bektaşî nefeslerindeki usul çeşitliliğine birer örnektir. Türk musikisinin kendine özgü usul yapısı dışında 2/4 ve 3/4 gibi Batı musiki ritimlerinin buradaki 11 nefeste kullanıldığı görülmüştür. Bektaşî nefeslerinde usul değişikliğine rastlanılmamıştır. Aşağıda Bektaşî nefeslerinde kullanılan usuller ve adetleri önce tablo sonra da grafik olarak aşağıda gösterilmiştir.

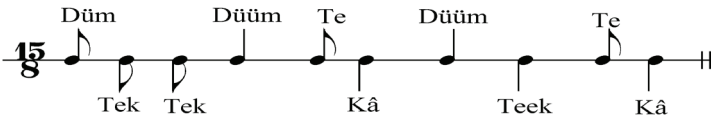
Tablo II

Bektaşî nefeslerinde kullanılan usuller ve adetleri

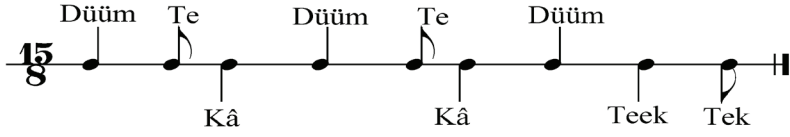
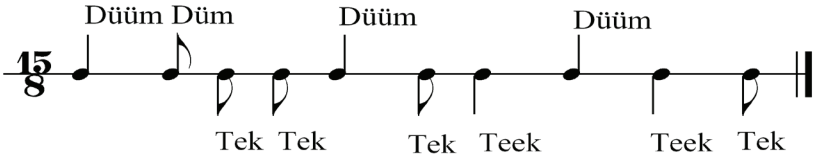
Usul	Adet	Usul	Adet
Düyek 8/8	20	Curcuna 10/8	6
Yürük Semâî 6/4	15	Ağır Düyek 8/4	3
Sofyan 4/4	11	Müsemmen 8/8	2
Aksak 9/8	10	Bektaşî Raks 16/8	1
Raks Aksağı 9/8	9	Devr-i Revân 14/8	1
Devr-i Hindi 7/8	8	Raksan 15/8	1

Grafik II

İncelenen Bektaşî nefeslerinde Raksan ve Bektaşî Raksı adı verilen iki usul farklı vuruluşları ile dikkat çekmiştir. Raksan usulü genellikle aşağıda gösterildiği şekilleri ile vurulmaktadır. Acemkürdi makamındaki “Şâh-ı merdânın avazı turna derler bir kuştadır” sözleri ile başlayan Nefes'te kuvvetli ve yarı kuvvetli zamanları farklı darplara gelmektedir. Bektaşî Raksanı'nda 1. 6. ve 11 zamanlarda kuvvetli vuruluşların olmasına rağmen klasik musikide kullanılan Raksan'da 1. 4. 9. zamanlar kuvvetlidir.

a) Raksan

b) Bektaşi Raksanı

Acemkürdi Nefes'te Kullanılan Raksan Usulü

Acemkürdî Nefes

$\text{♩} = 108$

...), Şâ hı mer dâ nın a va zı

tur na der ler bir kuş ta dır (saz... dır (saz...

...), A sa sı Nil De ni zin de

hır ka sı bir der viş de dır (saz... dır (saz...

Güftesi Pir Sultan Abdal'a ait olan "Önüme bir cebel düştü bir ucu şehir içinde" sözlü hicaz makamı ile başlayıp uşşak makamında biten Bektaşî nefesinde adı "Tasnif Heyeti" tarafından "Bektaşî Raksı" olarak konan 16/8 lik usul kullanılmıştır. Bu nefese ait usul ve nota aşağıda verilmiştir:

Bektaşi Raksı**Hicazî UŞŞak Nefes**

$\text{♩} = 192$

Ö nü me bir ce bel düş tü bir u cu Őe hir i çin de

Be nim Őa hım dük kan aç mıŐ ne a rar san var i çin de

Dük kâ na var pa zar ey le ra ki bin den ha zer ey le

Ay la gü ne na zar ey le Mu ham med A li i çin de

Hicazî uşŞak nefes'te geçiŐ taksimlerinde olduğu gibi hicaz makamı ile başlayarak UŞŞak makamında bitmiŐtir. Hafız Sadettin Kaynak'ın eserlerinde de görülen bu özellik de farklılığı bakımından önemlidir.

Nefeslerin notalarında dikkat çeken diğer bir özellik ise güfte ve nota tartımları arasındaki ilişkidir. Çoğu Nefes notalarında güfte heceleri ile notalar birebir eŐleşmektedir. Usulün yapısına göre çoğunlukla her bir heceye bir nota gelecek Şekilde melodik yapının oluşturulduğu görülmektedir. Bu özelliğe örnek olarak hem yukarıdaki hicazî uşŞak nefes hem de aşağıdaki uşŞak nefes örnek olarak verilebilir.

Uşşak Nefes

Za hit gel gör ha li mi zi din le hem ak
va li mi zi din le hem ak va li mi zi

Bektaşî Nefeslerinde kullanılan nota değerleri dördlük, sekizlik, onaltılıktır. Senkoplu tartımlara ve onaltılık notaların otuziklik notalarla bağlantılarına rastlanmamıştır. Sus değerleri de genellikle ölçü sonlarında görülmüştür. Ölçü içerisinde icra sırasında ters gelebilecek türden sekizlik, onaltılık suslar mevcut değildir.

SONUÇ

Türk musikisine mahsus makamlar ve usullerle bestelenen nefesler, bağlama ile solo çalınıp söylendiği gibi bazen de ud, kanun, tanbur, ney, kemençe, bendir gibi bütün çalgıların çaldığı ve koronun da söylediği bir icra şekli ile de seslendirilmektedir.

İster solo isterse toplu icra olsun tek partili aynı nota icra edilmektedir. Halk musikisine ait ezgilerin etkisi daha fazla görülmekle beraber İstanbul, Rumeli bölgesi ve çeşitli şehir merkezlerine ait nefeslerde de klasik musikinin nağmeleri görülmüştür.

Allah sevgisi, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin vücuda gelmesi, İmam Hüseyin ve şehitler için yas tutma, Allah dostları olan evliyalara saygı gösterme, övgüler, tabiat olayları nefeslere konu olduğu gibi bazı konular da mizahi ve hicivli bir şekilde anlatılmıştır.

Bektaşî nefeslerindeki biçim yapısı: A-B, A-B-C, A-B-C-B gibi Musiki cümlelerinden veya bölümlerinden oluşmaktadır. Bektaşî Nefeslerinde genellikle prozodi açısından bir kaygı taşınmadığı görülmüştür.

Bektaşî Nefeslerinde en çok kullanılan makam Hüseyinî'dir. Daha sonra uşşak, hicaz, Sabâ, segâh, eviç hûzî, hüzzam, pencügâh, rast, gerdâniye, karcıgar, tâhir, muhayyer, arabân, acem, acemkürdî, bayâtîarabân, bûselik, eviç, hicazî uşşak, hicazkâr, mâhûr, neveser, nihavend, rast mâye, rehâvî, uzzâl makamları kullanılmıştır. Bektaşî nefeslerinde günümüzde

pek kullanılmayan pençgâh, rehâvî, eviç hûzî, rast mâye, hicazî uşşak gibi makamların kullanıldığını görmek de mümkündür. Makam seyirleri ise tüm özelliklerini yansıtmıştır.

Nefeslerde çoğunlukla inici ve çıkıcı ikili aralıkları kullanılmaktadır. Bunun yanısıra inici ve çıkıcı olmak üzere üçlü, tam dördü, tam beşli, altılı ve sekizli gibi atlamalı aralıklarının da sıkça kullanıldığı görülmüştür. Atlamalı aralıkları makamın özelliklerine göre öncesinde veya sonrasında inici ve çıkıcı olarak ikili aralıklara çözüldüğü görülmüştür.

Bektaşî nefeslerinde en çok kullanılan usul düyek'tir. Bunun yanı sıra yürük semâi, sofyan, aksak, raks aksağı, devr-i hindi, curcuna, ağır düyek, müsemmen, Bektaşî raksı, devr-i revân, raksan gibi küçük usullerde kullanılmıştır.

Usulün yapısına göre çoğunlukla her bir heceye bir nota gelecek şekilde melodik yapının oluşturulduğu görülmüştür. Usul ve tartım ilişkisi tamamen uyum içindedir. Senkoplu tartımlara ve onaltılık notaların otuzikilik notalarla bağlantılarına rastlanmamıştır.

KAYNAKLAR

Özcan Nuri, (1992). İslam Ansiklopedisi, “Bektaşî Musikisi” Maddesi, İstanbul; Türk Diyanet Vakfı Yayınları.

Özkan, İsmal Hakkı, (2006).Türk Musikisi Nazariyatı ve Kudum Velveleleri, İstanbul; Ötüken Yayınları.

Tasnif Heyeti, (1933). Bektaşî Nefesleri, İst Ün. Neşriyatı, Cilt 4, İstanbul; Feniks Matbaası.

Tasnif Heyeti, (1933). Bektaşî Nefesleri, İst Ün. Neşriyatı, Cilt 5, İstanbul; Feniks Matbaası.

Yahya Kaçar, Gülçin, (2009).Türk Musikisi Rehberi, Ankara; Maya Akademi Yayınları.

Yaltrık, Hüseyin, (2003).Tasavvufi Halk Müziği, Ankara; TRT Müzik Dairesi Yayınları.

EKLER**IV. Cilde Ait Bektaşî Nefesleri Listesi**

GÜFTESİ	ŞAİR ADI	MAKAMI
Hezârân per açıp rengi ziyâdan	Samih Rifat Bey	Hüzzam
Kâfunun hitâbı izhâr olmadan	Harabî	Hüzzam
Kâfunun hitâbı izhâr olmadan	Harabî	Eviç Hûzî
Güzel âşık cevrimizi	Pir Sultan Abdal	Sabâ
Güzel âşık cevrimizi	Pir Sultan Abdal	Eviç Hûzî
Tevellâyı erenlerden getirdim	Sersem Abdal	Büselik
Eşrefoğlu al haberi	Hasan Dede	Sabâ
Sordum sarı çiğdeme	Pir Sultan Abdal	Muhayyer
Derdim çoktur hangisine yanayım	Pir Sultan Abdal	Pencügâh
Ezelden âşıkım ben Muhammed Mustafaya	Samih Rifat Bey	Uşşak
Uyur idik uyardılar	Pir Sultan Abdal	Uşşak
Bir nefescik söyleyelim	Şah Hatayî	Gerdâniye
İptidadan yol sorarsan	Şah Hatayî	Hüseynî
Bir araya gelse üç beş âşıklar	Dertli	Hicaz
Biz bu gülistanın bülbülleriyiz	Güneyî	Hüseynî
Urum abdalları gelir dost deyu	Kaygusuz	Sabâ
Aynayı tuttum yüzüne	Hilmî	Sabâ
Hanbağına kurulmuş âşıkların otağı	Hilmî	Hicaz
Zümre-i Nacileriz bende olup Haydere	Hilmî	Hicaz
Mushaf demek hatadır ol safhai cemâle	Fuzûlî	Pencügâh
Mevlidi şahı velâyettir bu gün	Kerim	Hüzzam

Ey âlemleri yaradan	Yunus	Uşşak
Yüzlerce yıl evvel pirimiz gelip	Güncü	Hüseyinî
Yüzlerce yıl evvel pirimiz gelip	Güncü	Uşşak
Aman hey erenler mürüvvet sizden	Hatayî	Uşşak
Aman hey erenler mürüvvet sizden	Hatayî	Muhayyer
Geçemezsin deli gönül geçilmez	Pir Sultan Abdal	Gerdâniye
Aşk olsun meydan görene	Muhittin Abdal	Segâh
Firdevsi âlade bir yanar elma	Veli	Karcıgâr
Medet senden medet sultanım Ali	Derviş Tevfik	Hüseyinî
Ben melâmet hırkasını kendim giydim	Nesimî	Uşşak
İçtiğimiz bu dolular	Pir Sultan Abdal	Hüseyinî
Ey hoca Kâbe kavseyn	Harabî	Pencügâh
Yemen ellerinden beri gelirken	Şah Hatayî	Eviç Hûzi
Safa geldin safa geldin erenler	Sefil Abdal	Hicaz
Biz Elest bezminde demişiz beli	İbrahim	Segâh
Bu zümre-i gülşaha kızılbaşî desinler	Zikrî	Tâhir
Akdenizi seyreyledim yalıdan	Ali Dede	Gerdâniye
Himmet eyle bize sâki-i devran	?	Rast
Himmet eyle bize sâki-i devran	?	Segâh
Pervâne olup şem'ine nûr-i ezelinin	Kâzım	Rast
Zahid gel gör halimizi	?	Uşşak
Bir acayip haldir sırr-ı hakikat	Yesarî	Hüzzam
Biz Ali'nin kuluyuz	Asım	Sabâ

V. Cilde Ait Bektaşî Nefesleri Listesi

GÜFTESİ	ŞAİR ADI	MAKAMI
Gel gel yanalım âteş-i aşka	Seyyit Nesimi	Eviç
Gel gel yanalım âteş-i aşka	Seyyit Nesimi	Hicazkâr
Bu yolu kurmuşlar Muhammed Ali	Güncî	Uşşak
Bilmem ne hâl oldu bana	Bahrettin	Hüseynî
Beni candan usandırdı	Fuzûlî	Karcığâr
Beni candan usandırdı	Fuzûlî	Rast
Sinemde bir tutuşmuş	Hayrî	Hüseynî
Can Ali canan Ali	Ali Baba	Rast
Divâne gönlümüz geçmez güzelden	Kul Himmet	Eviç Hûzî
Dün gece seyrim içinde	Kul Himmet	Uşşak
Hakikat cem'ine dâhil olanlar	Hilmî	Bayâtîarabân
Zâhitler eyler ta'nımız	Nutkî	Acem
Zincir kâr eylemez bizlere sofu	Mir'atî	Pencügâh
Gel durma gönül râhına erkân-ı Ali'dir	Mihrabî	Rehâvî
Göster cemalin şem'ini	Şemî Baba	Hüseynî
Yüzün gördüm dedim "Elhamdülillah"	Nesimî	Hüseynî
Sabahın seherde cümbüşe geldim	Pir Sultan Abdal	Eviç Hûzî
Sabahın seherde cümbüşe geldim	Pir Sultan Abdal	Arabân
Ey benim divane gönlüm	Pir Sultan Abdal	Tâhir
Lâ-mekân elinden müsafir geldim	Ahmet Sarûban	Hicaz
Taç ma'rîfet tacıdır	Gaybî	Sabâ
Haktır Allah'ım	Münir Baba	Nihavent

Baharın geldiğın nerden bileyim	Pir Sultan Abdal	Eviç Hûzî
Bu gönül şehrinı seyrân ederken	Eşref	Uşşak
Önüme bir cebel düştü bir ucu şehir içinde	Pir Sultân Abdal	Hicazî Uşşak
Âlem yüzüne saldı ziyâ Âli Muhammed	Seyyit Nesimî	Neveser
Şehinşâhi hâver Ali	?	Rast
Âdemi adem eden üç harf ile beş noktadır	Türabî	Hüseynî
Şâh-ı merdânın avazı	Pir Sultan Abdal	Acemkürdî
Subh-u şâm ey gönül çekelim gülbank	Perişan Baba	Uşşak
Evliyâdan gelen kelâm	Kaygusuz	Uzzal
İnsan insan derler idi	Muhittin	Hüseynî
Bir güzelin bendesiyem Hazret-i Mahbûb-ı Celî	Hilmî	Segâh
Aşkı benim füzündür hatten ziyâde sâki	?	Hicaz
Kuruldu Cem erkân	Güncî Baba	Mâhûr
Gece gündüz lutfun umarız dâim	?	Hüseynî
Sanman bizi kim beste dili nefsi gaviyiz	Esat Gâlip Dede	Segâh
Harabat ehliyiz bu bir âlemdir	Rızâ	Pencügâh
N'oldu bu gönlüm n'oldu bu gönlüm	Hacı Bayram	Uşşak
Ben bu meclislerde ibretler gördüm	Yûnus	Hüseynî
İksîr-i â'zamdır nutk-ı ehl-ullah	Emrâh	Hüseynî
Ey muhibbî sadık-ı âl-i aba	?	Hüzzam
Sensin bizim zâhir bâtin ulumuz	Kenzî	Hüseynî
Medet ey pîr-i kutsî âsitânım	Samih Rifat Bey	Hüseynî
Nedir ey dil sende bu dağ-ı elem	Samih Rifat Bey	Hüseynî

Bektaşi Figürleri